

Jerzy Piwowski
Instytut Plastyki
Akademia Jana Długosza w Częstochowie

Tytani Ducha. Przyczynki do historii fotografii zakopiańskiej przed 1939 rokiem*

Zakopane, nazwane przez Rafała Malczewskiego „pępkiem świata”¹, przyciągało od czasu swego odkrycia przez Tytusa Chałubińskiego szereg osób, których działalność z czasem sprawiła, że miejscowość stała się interesującym ośrodkiem kulturowym. Ferdynand Goetel upatrywał przyczynę zachodzących przemian w połączeniu romantyzmu i pozytywistycznej użyteczności w jeden nurt, który z czasem „przerobi Zakopane i podniesie je do wyżyn, o jakich nie śniło się ubogiej góralskiej wioszczynie”². Najdosadniej określił ją Stanisław Ignacy Witkiewicz, pisząc, że jest to „bagno” „dla ludzi słabych (...) prawie tak zabójcze, jak spotkanie z prawdziwie demoniczną kobietą. Dla rzeczywistych tytanów Ducha (o ile tacy w ogóle jeszcze istnieją) jest ono miejscem, w którym kondensuje się ich istota, roztwierają się dla nich horyzonty i twórczość artystyczna, społeczna czy naukowa nowe formy buduje i nowe wartości”³. Do tego grona zaliczyć należy także nazwiska licznych twórców zainteresowanych foto-

* Fragment niniejszego artykułu dotyczący utworzenia Towarzystwa Fotograficznego w Zakopanem (1931), składu jego zarządu oraz pierwszej zorganizowanej wystawy wraz z przypisami 10 i 11 zostały wykorzystane w niemal dosłownym brzmieniu – bez podania źródła – w artykule K. Gajewskiego *Przyczynki do historii polskiej fotografii tatrzańskiej do 1939 r.*, [w:] *Fotografie Tatrzańskiego Regionu*, Kieżmark 2006, (przyp. autora).

¹ Użyty zwrot stanowi fragment tytułu książki Malczewskiego: *Pępek świata. Wspomnienia z Zakopanego*, Wyd. LTW, Warszawa 1999.

² Goetel F., *Patrząc wstecz. Wspomnienia*, Wyd. ARCANA, Kraków b.r.w., s. 88.

³ Witkiewicz S.I., *Demonizm Zakopanego*, „Przegląd Zakopiański”, cyt. za: Krzysztofowicz-Kozakowska S., *Ostatni dekadent czyli młodopolski „ogród udręczeń” Stanisława Ignacego Witkiewicza*, [w:] *Materiały sesji poświęconej Stanisławowi Ignacemu Witkiewiczowi w 60. rocznicę śmierci*, red. A. Żakiewicz, Muzeum Pomorza Środkowego, Słupsk 2000, s. 91.

grafią o tematyce górskiej, którzy w najpełniejszym zakresie – sumującym dotychczasowe informacje – wymienieni zostali w katalogu *Fotografia tatrzańska do roku 1918, Stanisław Bizański, Awit Szubert i inni*⁴. Byli to najczęściej indywidualiści, których prace – głównie o charakterze dokumentacyjnym – znamy np. z pism, przewodników lub widokówek. Rodząca się w końcu XIX wieku świadomość fotografii-sztuki sprawiła, że także w Tatrach pojawiają się artyści, którzy „widzą w motywie obraz, w obrazie nieraz wypowiedź twórczą, duszę ludzką”⁵. Efekty ich pracy eksponowane były na wystawach, wśród których znajduje się Pierwsza Polska Wystawa Fotograficzna zorganizowana dzięki redakcji pisma „Ilustracja Polska” w salach dawnego krakowskiego Gimnazjum św. Anny w 1902 roku. Prezentowane na niej było 31 fotografii Antoniego Święcha, który przedstawił budowle i wyroby w stylu zakopiańskim, 14 zdjęć – pejzaży litewskich i zakopiańskich Leonarda Mataszewskiego oraz 2 tableaux z kart i 20 zdjęć widoków z Tatr autorstwa fotografa zawodowego Józefa Rysia⁶. Dwa lata później, w 1904 roku, odbyła się w Krakowie Powszechna Wystawa Fotograficzna, na której prezentował swe prace (4 zdjęcia poza konkursem) kolejny zakopiańczyk: Stanisław Jarnuszkiewicz. W miarę upływu czasu liczba tamtejszych fotoamatorów niewątpliwie rosła, a nawiązywane między nimi kontakty pozwoliły na podjęcie decyzji o zorganizowaniu się. W tym celu wystąpiono do c.k. Namiestnictwa we Lwowie, gdzie w 1908 roku przekazano do zatwierdzenia statut Towarzystwa Miłośników Fotografii, który sygnowali przedstawiciele komitetu organizacyjnego: dr Zygmunt Wąsowicz, Kazimierz Kruszyński i Włodzimierz [Grün]⁷. Analizując ten dokument, domyślać się można, że grono fotoamatorów było co najmniej kilkunastoosobowe, skoro w samym zarządzie (wydziale) znajdowało się sześciu członków m.in.: przewodniczący, jego zastępca, sekretarz i skarbnik, a cała organizacja posiadała także Komisję rewizyjną. Celem TMF miało być: „dążenie do artystycznego i naukowego rozwoju fotografii, budzenie, pielęgnowanie i krzewienie zamiłowania do sztuki fotograficznej, jako też udzielanie członkom swoim nauki i praktycznych wskazówek”. Służyć temu miały:

- „ a) okresowe zebrania, wykłady z dziedziny fotografii i jej pokrewnych,
- b) utrzymanie fachowej biblioteki i czytelnicy,
- c) urządzenie pracowni zdjęć fotograficznych, która przez członków Towarzystwa nie może być używaną w celach zarobkowych,
- d) urządzenie wystaw odznaczanie najcenniejszych prac,

⁴ Żakowicz A., Gajewski K., *Fotografia tatrzańska do roku 1918. Stanisław Bizański, Awit Szubert i inni*, Częstochowa–Katowice–Lwów 2004.

⁵ Sunderland J., *Zarys dziejów polskiej fotografii tatrzańskiej*, „Fotografia” 1962, nr 9, s. 216.

⁶ *Pierwsza Polska Wystawa Fotograficzna. Katalog*, Kraków 1902, s. 9.

⁷ Autograf nazwiska trudno czytelny.

- e) ułatwianie członkom nabywania odpowiednich życzeniu aparatów i przyborów,
- f) wydawnictwo prac z dziedziny fotografii, ewentualnie wydawnictwo własnego organu,
- g) urządzenie demonstracji z zakresu fotografii, jako też wspólnych wycieczek, zabaw,
- h) urządzenie kursów praktycznych fotografii”⁸.

Z braku dalszych dokumentów trudno dziś określić, jaka była decyzja władz, jednak życie fotograficzne Zakopanego nadal się rozwijało, czego potwierdzeniem – już w dobie II Rzeczypospolitej – było utworzenie kolejnego stowarzyszenia o nazwie Klub Fotografów. Zawiązano go 24 kwietnia 1931 roku, a w zarządzie znaleźli się: Tadeusz Malicki⁹ (prezes) i Z. Dębicka (sekretarz, skarbnik). Wczesnym osiągnięciem organizacyjnym Klubu było przygotowanie już w lipcu tegoż roku wystawy „Krajobraz Tatr i Podhala”. Zawierała ona przeszło sto prac dziewięciu autorów i eksponowana była w lokalu¹⁰ – prawdopodobnie kolejnego członka Klubu – fotografa zawodowego Henryka Schabenbecka. Był on jej uczestnikiem, a wraz z nim wystawiali Maria Kietlińska¹¹, Tadeusz Malicki, Adam Pirgo-Hełm i Antoni Marian Wieczorek.

⁸ Statut Towarzystwa Miłośników Fotografii w Zakopanem, Derżawnyj Archiw Lwiwśkoji Oblaсти, f. 146, op.58, nr 2939.

⁹ Informując o składzie zarządu wraz z nazwiskiem Malickiego podano informację: art.[ysta] mal.[arz], co było konsekwencją jego zainteresowań, a nie wykształcenia. W rzeczywistości, urodzony 10 października 1892 r. w Jasle a zmarły 4 grudnia 1943 r. w Zakopanem, miłośnik fotografii był nauczycielem, absolwentem Seminarium Nauczycielskiego w Białej k. Bielska (1912). Po jego ukończeniu podjął pracę zawodową w Kołaczycach, gdzie zorganizował tajną grupę niepodległościową, której dekonspiracja przez policję austriacką spowodowała karne przeniesienie do Jasła. Na początku I wojny światowej Malicki został wcielony do armii austriackiej, skąd wrócił w 1918 r. jako inwalida. W Jasle rozpoczął działalność społeczną: m.in. był sekretarzem w Ognisku Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych oraz delegatem na Sejm Nauczycielski w Warszawie w 1919 r. Następnie Malicki przeniósł się do Jaworzna, gdzie był aktywnym organizatorem polskiej szkoły i nauczycielskiego ruchu zawodowego. W 1922 r. otrzymał od Zarządu Głównego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych polecenie zorganizowania w Zakopanem placówki leczniczej, co zrealizował uruchamiając „Dom Zdrowia”. Interesował się malarstwem, grafiką, fotografią, ponadto zajmował się ochroną przyrody, był czynnym taternikiem, uczestnikiem amatorskiego ruchu fotograficznego i członkiem Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Współtworzył także Związek Plastyków Zakopiańskich. Zajmował się także pisarstwem. Wieliczko M., Tadeusz Malicki (10.10.1892–4.12.1943), „Rocznik Jasielski” 1999, s. 141.

¹⁰ Zakład Schabenbecka mieścił się w willi przy ul. Krupówki 57. „Almanach Fotografiki Polskiej” 1934, s. 45.

¹¹ W zeszycie 4/1935 „Przeglądu Fotograficznego” zamieszczona została fotografia „Narciarz” autorstwa M. Kietlińskiej z Miechowa. W 1939 roku, przy kolejnym zdjęciu opublikowanym

Wspomniana ekspozycja Klubu Fotografów była drugą lokalną wystawą. Pierwsza pt. „Tatry i Podhale” przygotowana została przez Muzeum Tatrzańskie we własnych pomieszczeniach, a jej otwarcie nastąpiło 10 lipca 1926 roku. Ten sam organizator, przy współudziale Zarządu Miasta, zaprezentował w swej siedzibie II wystawę pod tym samym tytułem, która odbyła się dopiero w dniach 15.07–15.09.1939 roku. Była to ogółem trzecia prezentacja fotografii w Zakopanem i pokazano na niej 224 prace 37 uczestników, z czego lokalne środowisko reprezentowali: Maria Małachowska, Stefan Meyer, Henryk Schabenbeck, Roman Serafin¹² i Antoni Marian Wieczorek. Dążąc do odtworzenia stanu osobowego zakopiańskiego środowiska fotograficznego, można tę listę uzupełnić o Bolesława Nalepę, który wraz z innymi miłośnikami wymieniony został w „Almanachu Fotografiki Polskiej” (1934) na liście adresowej uczestników krajowych ekspozycji z lat 1927–1933¹³.

Fotografowanie Tatr nie było wyłączną domeną zakopiańczyków, ale także amatorów z innych środowisk. Przyjeżdżając na urlopy, ulegali urokowi miejsc, stając się kolejnymi witkacowskimi „tytanami ducha”, piewcami piękna Tatr i Podhala. Do tego grona należy zaliczyć Zenona Maksymowicza, który rozpoczął swój fotograficzny mariaż z Tatrami w okresie międzywojennym i kontynuował do swoich ostatnich dni. Wspomniany artysta urodził się w Brzesku 12 lutego 1910 roku i fotografią zajął się w 1927 roku, jeszcze w czasie nauki w gimnazjum. Zadebiutował podczas Ogólnopolskiej Wystawy Fotografii

w nr 4 „Przeglądu”, jako miejsce zamieszkania artystki podano Kielce. Obie informacje prawdopodobnie świadczą o jej okresowym kontakcie z zakopiańskim środowiskiem fotograficznym.

¹² Roman Serafin urodził się 30 marca 1912 roku w Zakopanem. Po ukończeniu siedmiu klas szkoły powszechnej oraz trzyletniego kursu handlowego w Zakopanem podjął naukę zawodu w zakładzie fotograficznym Henryka Schabenbecka. Trwała ona od 15 lipca 1928 r. do 15 lipca 1931 r. W tymże roku został powołany do wojska. Po odbyciu służby został zatrudniony w zakładzie Schabenbecka. W 1933 r. ponadto pracował jako młodszy operator przy kręceniu filmu „Zmarłe Echo” Adama Krzeptowskiego. We wrześniu 1939 r. wziął udział w działaniach wojennych, a po przekroczeniu wraz z 2 Pułkiem Lotniczym granicy z Rumunią został internowany. Następnie ucieka z obozu i drogą morską przedostaje się do Francji, gdzie w listopadzie wstępuje do armii gen. Sikorskiego (baza lotnicza w Lyonie). W czerwcu 1940 r., po zakończeniu działań wojennych, został internowany do obozu dla robotników obcokrajowców, z którego zwolniono go w sierpniu 1942 r. Stało się tak w wyniku interwencji Alberta Falqueta, dyrektora firmy „Kodak”, który następnie zatrudnił Serafina w swym serwisie. Ponadto w latach 1943–44 artysta był uczestnikiem Polskiego Ruchu Oporu we Francji. Po zakończeniu wojny Serafin przerywa pracę w lipcu 1948 r., po czym w sierpniu wyjeżdża do Polski, by w Zakopanem zatrudnić się w firmie Schabenbecka (Spółdzielnia „Foto Jedność”). Mimo wstąpienia w 1952 r. do ZPAF (nr leg. 155) zatrudniony był w niej do 1976 r. Zmarł 10 marca 1992 r. w Zakopanem. Wg Życiorys Romana Serafina, prawdopod. Zakopane, 1953 r., rkp., oraz Ankieta personalna, Zakopane 20.11.1953, Akta osobowe, Archiwum ZPAF, Warszawa.

¹³ „Almanach...”, s. 43–44.

Artystycznej w Tarnowie (1932) i w tym samym roku przeniósł się do Poznania, gdzie został zatrudniony w firmie „Foto-Greger”. Po okresie współpracy Maksymowicza z tamtejszym środowiskiem fotograficznym, w 1936 roku przeniósł się do Warszawy, gdzie został zatrudniony jako kierownik działu kinematograficznego w przedstawicielstwie firmy „Kodak”.

Mimo zmiany miejsca zamieszkania nadal związany był ze środowiskiem poznańskim, gdzie redagował zeszyty od nr 2/1935 do 5/1937 pisma „ERO-FOTO”¹⁴, które w latach 1935–1939 wydawała Wytwórnia Fotochemiczna „ERO”.

W zakresie tematyki artysta preferował architekturę i krajobraz polski, ze szczególnym uwzględnieniem Tatr, co było konsekwencją corocznych (od 1932 r.) wyjazdów do Zakopanego, gdzie poznał Antoniego Wieczorka. Jak wspominał: „To właśnie on zapalił mnie do artystycznego spojrzenia na Tatry, którym pozostałem wierny po dziś dzień”¹⁵. W efekcie Maksymowicz zgromadził 15 000 negatywów¹⁶.

Z początkiem wojny artysta opuścił Warszawę, dotarł do Kowla, a następnie przez Chełm Lubelski i Lublin wrócił do Poznania, gdzie kolejny raz znalazł zatrudnienie w firmie Gregera. Jej dyrektorem był jednak znany z wcześniejszych lat mieszkaniec Poznania, z pochodzenia Niemiec, Ernest Stewner. Jak wspomina Maksymowicz w okresie wojny wyszkolił ok. 70 młodych adeptów fotografii, a 22 lutego 1945 roku został fotoreporterem i kierownikiem laboratorium Polskiej Agencji Prasowej „Polpress”. Realizował również przez kilkanaście lat zlecenia w Operze Poznańskiej oraz teatrach Poznania, Szczecina, Gniezna i Opolu. Powstało w ten sposób archiwum zawierające ponad 20 000 negatywów. W 1951 roku przyjęto go do ZPAF (nr leg. 87), a w 1980 został członkiem honorowym Tarnowskiego Towarzystwa Fotograficznego, którego w 1929 r. był współzałożycielem. Zenon Maksymowicz zmarł 29 lutego 1993 r. w Tarnowie, dokąd został przewieziony¹⁷ z Zakopanego.

Liczne grono osób podobnych Maksymowiczowi pozwalają poznać zachowane katalogi wystaw, gdzie tytuły eksponowanych prac wskazują na pochodzenie zarejestrowanych motywów. Traktując sondażowo publikację towarzy-

¹⁴ Inicjatorem pisma i redaktorem zeszytu nr 1/1935 był poznański artysta fotograf Konrad Hoffman. Po jego nagłej śmierci w dn. 25.7.1935 r. obowiązki redakcyjne powierzono Maksymowiczowi, który pełnił je do z. 5/1937, po czym przejął je Janusz Tomaszewski. Przygotował on ostatnie dwa zeszyty: 6/1938 i 7/1939.

¹⁵ Zenon Maksymowicz, *Życiorys*, Poznań, 21 listopada 1978 r., maszynopis, kserokopia w zbiorach autora.

¹⁶ Pismo Z. Maksymowicza do ZPAF w Warszawie i Poznaniu, Poznań, b.d, maszynopis, kserokopia w zbiorach autora.

¹⁷ Maksymowicz-Wróblewska N., [„Zenon Maksymowicz...”], [w:] Zenon Maksymowicz, *Tatry 1934–93*, Muzeum Tatrzańskie, Zakopane 1995.

szą Pierwszej Polskiej Wystawie Fotografii Ojczystej (Warszawa 1938) związanej z nurtem lansowanej przez Jana Bułhaka koncepcji fotografii ojczystej, można wymienić następujących twórców¹⁸: Jerzy Bogdanow (Pabianice), Tadeusz Cyprian (Poznań), Edward Czerny (Bitków), Józef Dańda (Katowice), Tadeusz Krystek (Lwów), Kazimierz Lelewicz (Wilno), Władysław Markocki (Bydgoszcz), Tadeusz Piekarczyk (Poznań), Tadeusz Przypkowski (Warszawa), Witold Romer (Lwów), Jerzy Stalony Dobrzański (Warszawa). Listę tę można uzupełnić nazwiskami autorów biorących udział we wspomnianej już, lecz w kontekście twórców zakopiańskich, II Wystawie Fotograficznej „Tatry i Podhale” (Zakopane 1939). Wzięli w niej udział ponadto¹⁹: Mieczysław Bacz (Lwów), Witold Ciechanowicz (Nowy Sącz), Wanda Danek (Kraków), Elżbieta Dyrdzianka (Katowice), Stefan Fedecki (UTF²⁰, Lwów), Czesław Gałuszka (Rybnik), Marcelli Gottlieb (Kraków), Władysław Góralik (Warszawa), Lucjan Gwóźdź (Chorzów), Emil Hyży (Nowy Sącz), Edward Jędrzejewski (Warszawa), Mieczysław Jakała (Nowy Targ), Zygmunt Klemensiewicz (Lwów), Bronisław Krzeczkowski (Warszawa), Adolf Lax (Kraków), W.M. Ludwik (Katowice), Stefan Maxymowicz-Raczyński (Warszawa), Władysław Manduk (Warszawa), Kazimierz Maślankiewicz (Kraków), Henryk Nowak (Myślenice), Wojciech Józef Pelc (Chorzów), Stanisław Pennar (Nowy Sącz), Walerian Pennar (Nowy Sącz), Józef Podbrożny (Nowy Sącz), Tadeusz Stobiecki (Chorzów), Jan Sunderland (Warszawa), Otton Swoboda (Kraków), Bogdan Treter (Kraków), Karol Wilak (Poznań) i Aleksander Zaczek (Kraków).

Jak na powyższych przykładach widać katalogi wystaw i recenzje mogą być istotnym źródłem informacji o artystach pochodzących z różnych środowisk. Zdarzają się jednak osoby programowo unikające publicznej prezentacji swych prac, czego – w przypadku Zakopanego – ewidentnym przykładem jest np. Stanisław Ignacy Witkiewicz, który rozpatrywany jest w opracowaniach²¹ z zakresu historii fotografii okresu międzywojennego i lat poprzedzających go. Podobne stanowisko prawdopodobnie zajmował związany z Witkacym, i określany przez

¹⁸ W spisie pominięci zostali – wcześniej wynotowani – zakopiańczycy: Roman Serafin i Antoni Wieczorek.

¹⁹ Traktując kolejną listę jako uzupełnienie warszawskiej wystawy Fotografii Ojczystej, pominięci zostali twórcy wcześniej wymienieni: Tadeusz Cyprian, Czerny Edward, Józef Dańda, oraz zakopiańczycy, uczestnicy wystawy z 1931 r.: Maria Małachowska, Stefan Meyer, Henryk Schabenbeck, Roman Serafin i Antoni Wieczorek.

²⁰ Ukraińskie Towarzystwo Fotograficzne.

²¹ Twórczość Witkacego od lat jest analizowana i prezentowana przez specjalizującego się w niej Stefana Okołowicza. Patrz np. *Przeciw Nicości, Fotografie Stanisława Ignacego Witkiewicza*, opr. Ewa Franczak, Stefan Okołowicz, Wyd. Literackie, Kraków 1986.

niego jako „fotograf klasy wszechświatowej”²², Tadeusz Langier²³. Dotychczas posiadane śladowe informacje biograficzne, wskazujące np., że artysta pracował w miejscu tak szczególnym, jak Adiutantura Generalna – Kancelaria wojskowa w Belwederze²⁴, pozwalają uzupełnić wiedzę o jego życiu dzięki dokumentom przechowywanym w Centralnym Archiwum Wojskowym. Według nich Tadeusz Langier, syn Anieli i Andrzeja urodził się 15 października 1880 roku we Lwowie. Po ukończeniu gimnazjum studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Akademii Handlowej. 6 sierpnia 1914 roku wstąpił²⁵ do Legionów Polskich, gdzie jako swój zawód podawał: „malarz, fotograf i prawnik”²⁶. Do 1 września 1916 roku przebywał w sztabie I Brygady Józefa Piłsudskiego, a następnie do 1 sierpnia 1917 r. przydzielony był do 1 Pułku Ułanów płk. Wojciecha Beliny Prażmowskiego. Wykonywane w tym okresie zdjęcia, które następnie były publikowane w prasie, pozwoliły Langierowi uzyskać miano „fotografa legionowego”. Uczestnicząc w kryzysie przysięgowym, został skazany za bunt przeciw Niemcom i w konsekwencji od sierpnia do 23 listopada 1917 roku osadzony był w więzieniu przemyskim, gdzie został wtrącony „za swe nieugięte polskie stanowisko”. Po abolicji, od 1 grudnia 1917 r. przebywał w armii austriackiej w 8 Pułku Ułanów Siedmiogrodzkich. Wraz z ukończeniem Szkoły Oficerskiej w Temeszwarze przydzielony został do karnego bagonu Chorwatów w Albanii. Przebywał w nim do 1 października 1918 r., gdy uciekł do Krakowa i w listopadzie wstąpił do 1 Brygady Kawalerii. Jego kolejne przydziały ewidencyjne to: sztab I Brygady Jazdy, gdzie od 15 listopada 1918 r. do 1 kwietnia 1921 r. był adiutantem, a następnie wspomniana już Generalna Adiutantura Naczelnego Wodza. Z szarżą podporucznika, a od 1 kwietnia 1919 r. (po weryfikacji) porucznika, przebył od 25 listopada 1918 r. do 2 lutego 1921 r. kampanię wojny polsko-sowieckiej, w której odznaczył się odwagą uzasadniającą przyznanie Krzyża Walecznych. Konkretnie wydarzenie, które przytoczono we wniosku, związane było z bitwą pod Równem z lipca 1920 roku, gdy „armia konna Budionnego przełamała front i z kilkoma szwadronami Kozaków przedarła się na tyły Brygady wywołując niespodziewanym natarciem popłoch

²² Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Całuję Was gdzie chcecie. Listy do Leona i Władysławy Reynelów*, opr. M. Gamczyk-Kłuźniak, Wyd. ABC, b.m. i r.w., s. 14.

²³ Dysponując kserokopią autografu T. Langiera, za niesłuszną sugestią należy uznać pisownię nazwiska jako Langer (patrz np. Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Całuję Was gdzie chcecie. Listy do Leona i Władysławy Reynelów*, opr. M. Gamczyk-Kłuźniak, Wyd. ABC, b.m. i r.w., s. 56 nlb.)

²⁴ Patrz: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Całuję Was gdzie chcecie. Listy do Leona i Władysławy Reynelów*, opr. M. Gamczyk-Kłuźniak, Wyd. ABC, b.m. i r.w., s. 14

²⁵ W zachowanych w dokumentach życiorysach podawana są dwie daty wstąpienia do Legionów: 1.8.1914 r. lub 10.9.1914 r.

²⁶ Wyciąg ewidencyjny Tadeusza Langiera, maszynopis, Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. Ap 3941.

i paniczną ucieczkę”. W tej sytuacji „ppor. Langier mimo silnego ognia artylerzysty, k.m. i śmiałej szarzy odwagą, spokojem i zimną krwią wołał opanować panikę i przyczynił się przez to do uratowania całego Archiwum, ważnego działu operacyjnego i kasy I Brygady Jazdy (około 2 milionów), które niechybnie wpadłyby w ręce bolszewików”²⁷. Artysta zdemobilizowany został w 1923 roku.

W uznaniu zasług Podkomisja Odznaczeniowa byłego 1 Pułku Ułanów Legionów Polskich w Warszawie 15 marca 1929 roku wystąpiła z wnioskiem²⁸ o nadanie Krzyża Niepodległości ówczesnemu porucznikowi rezerwy, który zatrudniony był jako kierownik Galicyjskiego Towarzystwa Naftowego „Galicja” w Poznaniu²⁹. Następnie Langier mieszkał w Warszawie³⁰, a od 1937 r. w Zakopanem, gdzie zmarł prawdopodobnie³¹ w 1940 r.

Podobnie jak Langier, w bliskim kontakcie z Witkacym był inny miłośnik fotografii, którego twórczość prezentowana jest wyłącznie w relacji z dokonaniami słynnego artysty. Witkacowski „teatr życia” wielokrotnie rejestrował Józef Jan Głogowski³², który urodził się 12 marca 1893 roku w Monasterzyskach koło Buczacza. Po ukończeniu w 1913 roku szkoły średniej w Bielsku³³ odbył studia techniczne we Lwowie. Przed 1922 rokiem Głogowski wraz z rodziną³⁴ zamieszkał w Borysławiu, gdzie pełnił funkcję kierownika kopalni ropy. Z uwagi na problemy zdrowotne (choroba płuc), na wniosek lekarza przeniósł się w 1926 roku do Zakopanego. Tu poznał m.in. Witkacego, z którym odbywał prowokowane przez artystę seanse fotograficzne, a w efekcie wzajemnej przy-

²⁷ Akta Tadeusza Langiera: Wniosek na odznaczenie Krzyżem Walecznych, rkp., Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. KW 65–121.

²⁸ Już wtedy Langier posiadał dwa Krzyże Walecznych, Krzyż „Za Wilno” oraz odznaki: „Za wierną służbę”, „Orlęta”, „Frontu Litewsko-Białoruskiego” i „Więźniów ideowych” (nr 129). Nota bene Komisja odznaczeniowa „Jeńcy i więźniowie ideowi” w tym samym czasie wystąpiła o nadanie mu orderu „Odrodzenia Polski” V klasy.

²⁹ W Poznaniu Langier mieszkał przy Wałach Królowej Jadwigi 11.

³⁰ W zachowanej dokumentacji znajduje się „Kwestionariusz do otrzymania legitymacji upoważniającej do zniżki kolejowej” wskazujący, że w 1934 roku Langier mieszkał w Warszawie przy Alei Szucha 16 m. 8.

³¹ Informacja o śmierci T. Langiera w 1940 r. w Zakopanem nie znajduje potwierdzenia w księdze zgonów za lata 1937–1946 znajdującej się w tamtejszym Urzędzie Stanu Cywilnego.

³² Dane biograficzne zaczerpnięte zostały z katalogu *Witkacy–Głogowski, Portrety wzajemne* (Muzeum Narodowe, Kraków 1998). Potwierdził je wywiad autora z Krystyną Głogowską (Zakopane, październik 2001).

³³ Naukę rozpoczął w Opawie, a następnie kontynuował w Cieszynie.

³⁴ Głogowski 17.8.1918 roku zawarł związek małżeński z Marią Walerią Radłowską. W 1919 roku urodziła im się pierwsza córka Zofia.

jaźni dopuszczany był nawet do jego pracowni i obserwacji³⁵ twórcy przy pracy. Zażyłość ta trwała do 1937 roku, gdy Witkacy nieodpowiednio się zachowując, wkroczył zbyt późną porą do domu Głogowskich, co sprawiło, że gospodarz artystę wyprosił i zerwał³⁶ wieloletnią przyjaźń. Głogowski zmarł w 1969 roku.

Wieloaspektowy charakter zagadnienia „fotografia zakopiańska przed 1939 rokiem” sprawił, że w powyższym artykule przedstawione zostały wybrane elementy stanowiące efekt własnych badań, które uzupełniają stan dotychczasowej wiedzy. Dotyczy to głównie organizacji fotograficznych, a także biografii twórców: mieszkańców tego miasta i artystów przyjezdnych, których nazwiska pozwalają poznać różnorodne źródła, m.in. wyżej wykorzystane katalogi, czy też recenzje lub zachowane zbiory fotografii. Mimo możliwej fragmentaryczności zawartych w nich informacji, należy je traktować jako wskaźnik określający zakres badań biograficznych, które należy sukcesywnie realizować.

³⁵ Głogowski posiadał zdolności plastyczne, co potwierdza zachowany w rodzinnym domu portret pastelowy. Związek z Witkacym sprawił, że posiada on cechy stylistyczne bliskie konterfektom powstałym w „Firmie Portretowej”.

³⁶ Po całym zdarzeniu Witkacy napisał do Głogowskiego list, w którym... to on zrywa przyjaźń.